

Avui del jovent**Text: MERCÈ MARTÍNEZ SEGUER**

Pilarín Bayés de Luna

1984

Dibuix acolorit sobre paper

36 × 26 cm

Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 137.539

Dipòsit Generalitat de Catalunya. Col·lecció Nacional d'Art

He intentat fer meu el lema de *Cavall Fort* «amor i respecte per als nens que l'han de llegir», ben cert. Però també amor i respecte per un art, si voleu petit, el de la il·lustració, però que és el meu i en el qual he intentat donar el millor de mi mateixa.¹

Pilar Bayés de Luna (Vic, 1941), coneguda popularment com a Pilarín, és una de les il·lustradores més rellevants i prolífiques del nostre país, i una de les protagonistes de la recuperació de la il·lustració catalana després de la Guerra Civil. Besneta del paisatgista olotí Joaquim Vayreda i nascuda en el si d'una família de metges, va créixer en un entorn cultural que desvetllà el seu interès per la literatura i l'art, i en el qual, molt aviat, el dibuix esdevindrà la seva principal eina d'interlocució amb el món.

Durant el període de formació a la Facultat de Belles Arts de Barcelona (1959-1964), a través d'intel·lectuals com Joan Tremeola, Albert Jané, Marta Mata i Andreu Dòria entrarà en contacte amb l'àmbit de la il·lustració infantil col·laborant, a partir de 1964, amb la revista *Cavall Fort* i amb l'editorial La Galera. Des d'aleshores, ha treballat per a un munt de revistes, setmanaris, diaris (*El Mot*, *Tretzevents*, *El Poble Català*, *El 9 Nou*, *Oriflama*, *El Correo Catalán*, etc.) i editorials (Narcea, Casals, Vicens Vives, Martí Casanovas, Claret, Eumo, Mediterrània, etc.), ha publicat més d'un miler de llibres i ha treballat en un ampli ventall de formats (il·lustracions literàries, auques, cartells, quadres, escultures, murals porcellànics, etc.), sempre amb el seu inconfusible estil colorista, detallat i amable, d'escenes protagonitzades per personatges de galtes vermelles, que l'ha fet valedora de nombrosos premis i reconeixements, recentment, el Juncada d'Honor 2023.

L'*Avui del jovent* (1984) és una de les obres de Pilarín Bayés que formen part dels Fons d'Art del diari *Avui*, juntament amb *L'escalada de Premsa Catalana* (1975), ambdues exposades a la mostra dual *Esclats d'un instant* del md'A, comissariada per Elina Norandi. La primera peça l'hem de contextualitzar en el període de gestació del diari *Avui*, que va fer la seva aparició la matinada del 23 d'abril de 1976,² amb tot l'entusiasme i l'expectació que suposà l'edició del primer diari en català després de la dictadura, amb la direcció de Josep Faulí i Josep Maria Cadena. La segona es correspon a l'etapa dirigida per Jaume Serrats (1982-1985), que incorporarà significatius canvis en el disseny gràfic de la publicació i introduirà noves seccions i suplement, com l'*Avui del jovent*, que apareixeria el 27 de febrer de 1983 i s'anuncià a la portada d'aquell diumenge com un dels elements del pla de millora de la nova direcció.³ Es tractava d'un suplement en color que incloïa reportatges, una historieta il·lustrada amb continuïtat cada diumenge, un conte escrit en exclusiva per autors especialistes d'aquest gènere literari i una agenda d'activitats per a joves. La il·lustració de Bayés fa clara referència a aquesta publicació tant en el contingut del dibuix com en la dedicatòria de l'autora, adreçada als lectors i a l'equip de redacció d'aquest suplement dominical.

Tot feia pensar que ens trobàvem davant d'una nova mostra de suport de la Pilarín a l'*Avui*, similar a aquella de 1975 que va quedar registrada en un extens llistat d'artistes, a les darreres pàgines de l'edició del primer número. Ara bé, ha estat el subtil perfil vermell que ressegueix i emmarca la part superior del dibuix el que esdevingué un indicatiu que aquesta obra, a més a més, hauria estat publicada. Una recerca minuciosa a l'hemeroteca d'aquest suplement, a partir de la data de la dedicatòria i d'una escena ambientada a l'estiu, va tenir recompensa: la il·lustració havia estat portada de l'*Avui del jovent* del diumenge 8 de juliol de 1984 i precedia un reportatge sobre l'autora que, amb el títol *Una ninotaire amb grapa*, va realitzar Bru Noya. El text de Noya enllaça, quasi literalment, amb un dels primers articles que sobre Bayés publicà l'*Avui* el setembre de 1976, signat per Josep Maria Cadena i il·lustrat per un dibuix coral de Pilarín titulat *El país (aquest, no aquell)*. El reportatge analitza l'evolució de l'obra de la ninotaire, la seva gènesi com a dibuixant, el seu estil i col·laboracions. És en el darrer apartat del text on l'autor explica com se li encarrega l'obra a la il·lustradora durant una visita a la redacció i com la realitza:

Mira Pilarín, que voldríem que ens fessis un dibuix per a l'*Avui del jovent*. I Pilarín que obre la seva immensa carpeta negra [sic] i comença a treure els estris del seu treball. S'havia aixecat a les cinc del matí perquè havia de fer algunes gestions, però quan es tracta de dibuixar no s'ho pensa gens. A poc a poc el dibuix va agafant forma amb el toc característic i especial de Pilarín Bayés.⁴

En aquesta il·lustració l'artista organitza l'escena de manera quasi concèntrica al voltant d'un quiosc de l'*Avui*, significatiu element de difusió que va fer la seva aparició el juliol de 1977, ubicat al passeig de Gràcia cantonada amb Casp, «una concessió que l'Ajuntament de Barcelona feia als diaris de la ciutat i que es va acabar eliminant»⁵ (Favà, M., 2017, p. 126). A diferència de la bigarrada composició d'*El país (aquest, no aquell)*, com hem dit, una de les primeres il·lustracions que es publiquen de la Pilarín en aquest diari, la il·lustració de 1984 és més definida, compositivament més àgil i dinàmica, tot i comptar amb un bon nombre de figures i elements de tota mena que, com a les escenes barroques, generen una gran quantitat de línies de força dirigides a una multiplicitat de punts de fuga. En aquest àmbit compositiu de les escenes, Pilarín es declara hereva d'Opisso, Sempé i Lola Anglada, però també reconeix influències d'El Bosco, dels Brueghel, Fortuny i, fins i tot, dels grans musicals del cinema nord-americà.

Pel que fa a l'aspecte formal, el que defineix l'obra de Pilarín és la silueta, element que ella considera «sagrat»⁶ i que troba referents en l'estilitzada il·lustració d'Arthur Rackham o de Joan Vila d'Ivori. Silueta de traç precís i continu, delicada forma corba, com la que utilitza la ninotaire per caricaturitzar els protagonistes de l'escena de l'*Avui del jovent*, que no són altres que la pluralitat de destinataris de l'ampli ventall de temes que tractava el suplement, des dels reportatges fins a l'agenda d'activitats (concerts, cinema, intercanvi d'estudiants, excursions, cursets i tallers, etc.). Amb una gran minuciositat en els detalls, ja sigui de manera completa o a través d'el·lipsis visuals, els personatges de l'escena els caracteritza de tal manera que esdevenen veritables testimonis històrics d'aquella dècada de 1980, com el mariner i el militar que fan al·lusió al feixuc servei militar obligatori, la popular *mili*. Pilarín esdevé cronista gràfica del seu temps. Amb tot, l'escena irradia humor i festivitat dominical mitjançant la calidoscòpica composició d'accions d'uns personatges arquetípics i riallers, on sense jerarquia evident hi destaca l'individu amb escafandre, figura insòlita i paradoxal que eleva el to satíric de la il·lustració.

La figura humana és la protagonista de les il·lustracions de la Pilarín, tot i que sempre insereix a les escenes imatges d'animals, sobretot gats, pels quals sent una especial predilecció. En alguna ocasió, fins i tot, ha emprat les metàfores de l'aranya i del cavall de carreres per definir-se com a artista.⁷ En aquesta obra en concret, a més a més del felí, hi trobem un ratolí, uns coloms i la imatge reiterada d'una mona, identificable a les portades de la representació del suplement. La figura de la mona no és tan freqüent a l'obra de la Pilarín, però sí que és força interessant perquè sovint la trobem relacionada amb autoretrats de l'artista, com si es tractés d'un *alter ego*, com l'ocell Loplop a les obres de Max Ernst o el cavall a les de Leonora Carrington. És el

Portada (fragment) *Avui del Jovent* de Pilarín Bayés al diari *Avui* (8/7/1984) p.41. Ajuntament de Girona. Arxiu Municipal.

cas d'*El país (aquest, no aquell)* de 1976, on es representa Pilarín davant d'un llenç que porta per títol *Autoretrat* i hi apareix una mona pintant un quadre, o l'*Autoretrat* de 2011⁸ on es caracteritza protagonitzant una escena de circ envoltada d'un munt de mones o micos que li ofereixen una safata de tintes per beure, que després emanen a través d'uns dits perllongats en plomes estilogràfiques, singular al·legoria del seu procés creatiu. Un procés que en aquesta il·lustració inicià, com és característic en ella, sense esbós previ, siluetejant damunt el paper amb tinta xinesa negra, per a continuació omplir homogeniament els contorns amb llapis de colors d'una gamma cromàtica predominantment freda, però on destaca la taca magenta central, que intensifica el caràcter compositiu de l'escena. L'experimentació amb la tinta xinesa que començà a la dècada de 1960 evolucionà posteriorment a una tècnica mixta d'aquarel·les, llapis i retoladors, sense abandonar mai la tinta negra per a la silueta.

El suport⁹ i les col·laboracions de la Pilarín a l'*Avui* d'aquells anys responen al seu interès per a la recuperació de la cultura i la llengua catalanes després de la dictadura, objectius que compartia amb la publicació, a la qual s'ha mantingut assídua, reproduint-la en nombroses il·lustracions.¹⁰ Un suport que afavorí, també, la visibilització del seu treball en una època encara complexa per a les dones artistes. Un ideari al qual ha contribuït de manera significativa amb una obra que ha esdevingut memòria il·lustrada de la nostra infantesa. En una EGB encara sota els efectes d'un gris franquisme, Pilarín creà, en paral·lel, un acolorit i amable món d'evasió que ens endinsà en els trets característics de la nostra cultura. I és que un dels atributs rellevants de l'obra de Bayés és el caràcter didàctic.

Pilarín ha fet de la il·lustració el seu mitjà de comunicació més significatiu, i no només en l'àmbit professional, sinó també personal. En efecte, el dibuix esdevé una eina versàtil en mans d'aquesta artista que tant el pot utilitzar, amb un to satíric i divertit, per construir una escena o realitzar una espontània dedicatòria com, carregat d'emoció i delicadesa, emprar-lo per acomiadar els seus éssers estimats, modelant-lo en una darrera i càlida abraçada. I és que, tal com diu la Pilarín Bayés, «la il·lustració és la meua vida».¹¹

1. FERRER, M. A. i VIDAL, Jaume (2013). *Pilarín: Amb barret... o sense*. Barcelona: Norma Editorial, p. 5.

2. L'arxiu de TVE Catalunya conserva un breu reportatge de la sortida del primer número del diari *Avui* on es fa evident l'entusiasta acollida del primer diari en català després de la dictadura: <https://www.rtve.es/play/videos/altres-programes-darxiu/arxiu-tve-catalunya-sant-jordi-primer-numero-del-diari-avui/6027278/>

3. *Avui del jovent* (27 de febrer de 1983). *Avui*, p. 1:
L'*Avui del jovent* és pensat com una eina més de la normalització de la llengua, adreçada especialment a un públic comprès entre els vuit i setze anys i com a complement de la seva formació d'aprenentatge de l'idioma una vegada assolit l'ensenyament del català o en català als centres escolars dels Països Catalans.

4. NOYA, B (8 de juliol de 1984). Una ninotaire amb grapa. *Avui del jovent*, p. 3-4.

5. FAVÀ, M (2017). *Diari Avui 1976-2009: entre el somni i l'agonia*. Barcelona: editorial Meteora.

6. BAYÉS, P (4 de juliol de 2023). Entrevista de Mercè Martínez Seguer [gravació]. Arxiu privat, Barcelona.

7. FERRER, M. A. i VIDAL, Jaume (2013). *Pilarín: Amb barret... o sense*. Barcelona: Norma Editorial, p. 4. És en el pròleg d'aquest llibre on Pilarín fa la referència a aquestes dues metàfores:
Per començar em definiria amb dues metàfores animals a les quals com a il·lustradora estic acostumada. Em sento com l'aranya que per la seva pròpia naturalesa va traient de dins seu el fil per fer la teranyina. No para, no pot parar, no vol parar fins al límit de les seves forces, d'una manera obcecada i inexorable [...]. L'altra [sic] definició animal que donaria de mi mateixa és la del cavall de carreres amb molta experiència, que està tan tranquil menjant l'herba del seu prat, que no té gaire pressa per arribar a noves metes.

8. *Autoretrat* (2011), 210 x 210 cm. Acrílic sobre taula. Autoretrat pintat amb motiu de la Medalla d'Or de la ciutat de Vic.

9. Segons Maria Favà al seu llibre *Diari Avui 1976-2009: entre el somni i l'agonia*, ja al març de 1975 Pilarín Bayés va col·laborar, juntament amb l'editorial Claret, el cantant i poeta Celdoni Fonoll i l'actriu Maria Plubins en un audiovisual que el Consell de Premsa Catalana va decidir fer per presentar el projecte del nou diari i que va tenir molt èxit (p. 49). Atenent a aquesta dada, el suport de la Pilarín a l'*Avui* hauria estat anterior al Fons d'Art.

10. Per exemple, el diari *Avui* el trobem reproduït a la il·lustració *Feminisme o masculisme?* (Pont/2, Eumo Editorial, 1984) o al seu llibre *1.000 motius per viure*, al capítol «Moments estel·lars de la meua vida» (p. 33).

11. BAYÉS, P. (4 de juliol de 2023). Entrevista de Mercè Martínez Seguer [gravació]. Arxiu privat, Barcelona.

Bibliografia

Avui del jovent (27 de febrer de 1983). *Avui*, p. 41.

BAYÉS, P. (2021). *1.000 motius per viure*. Barcelona: La Galera.

BAYÉS, P. (4 de juliol de 2023). Entrevista de Mercè Martínez Seguer [gravació]. Arxiu privat, Barcelona.

CADENA, J. M. (26 de setembre de 1976). Pilarín Bayés. *Avui*, p. 25.

CISQUELLA, G. (23 de juliol de 1976). *Sant Jordi i sortida del primer número del diari Avui*. Arxiu TVE Catalunya. Recuperat el 4 de novembre de 2023: <https://www.rtve.es/play/videos/altres-programes-darxiu/arxiu-tve-catalunya-sant-jordi-primer-numero-del-diari-avui/6027278/>

CODINA, M., FERRER, M. A., FORNÉS, E., HOMES, J., JANÉ, A., SALA, M., SOLÀ, X. i VIDAL, J. M. (2011). *Benvinguts al circ de la Pilarín*. Vic: Eumogràfic.

FAVÀ, M. (2017). *Diari Avui 1976-2009: entre el somni i l'agonia*. Barcelona: editorial Meteora.

FERRER, M. A. (1997). *La força de la il·lusió*. Barcelona: editorial Mediterrània.

FERRER, M. A. i VIDAL, Jaume. (2013). *Pilarín: Amb barret... o sense*. Barcelona: Norma Editorial.

GUTIÉRREZ, T. (2014). *Tot el que hem viscut: Converses amb Pilarín i Antoni Bayés de Luna*. Barcelona: Columna.

MUSEU D'ART DE GIRONA (2023). *Esclats d'un instant. L'aportació de les artistes al Fons d'Art del diari Avui*. [Catàleg de les exposicions Anys 70's i Anys 90's]. Girona: Museu d'Art de Girona.

NOYA, B. (8 de juliol de 1984). Una ninotaire amb grapa. *Avui del jovent*, p. 3-4.